

Kúzelný svet vonkajšieho zdanía

Kurátorský text

Výstava Kúzelný svet vonkajšieho zdanía prezentuje prítomnosť módy vo vybraných dielach umelcov tvoriacich na našom území bývalej dualistickej monarchie, pôsobiacich predovšetkým v mestskom prostredí. V období predzvesti významných zmien predstavovali urbánne centrá prelomu predminulého a minulého storočia strediská kozmopolitného a bohémkeho a života. Priemyselná revolúcia ovplyvnila život ľudí v mnohých oblastiach a posunula módu k oveľa širšiemu okruhu zákazníkov. Výstava sa nesústreďuje len na módu dám, ale poukazuje aj na vkus pánov v období medzi rokmi 1890 a 1914. Hierarchicky prehodnocuje dôležitosť vkusu a diferenciaciu, na základe ktorej sa spoločenské vrstvy odieváním odlišovali. Názov výstavy je odkazom na prvú časť knihy Gillesa Lipovetského *Říše pomíjivosti*, v ktorej sa autor zaoberá dejinami módy, poukazuje aj na vznik marketingových stratégií a voľného predaja z pohľadu konzumnej spoločnosti. Na jednej strane móda ilustruje aristokratický étos okázalosti a utrácania, avšak je v priamom protiklade voči modernému meštianskemu duchu šporovlivosti. Na strane druhej však móda zapadá do štruktúry modernej spoločnosti a pôsobí na hravú povrchnosť mondénneho sveta. Módne trendy doby sú reprezentované vo vybraných dielach predovšetkým zo zbierkového fondu Východoslovenskej galérie, doplnené o výpožičky z rôznych inštitúcií. Výstava si nedáva za cieľ predostrieť hĺbkovú analýzu odievania v tomto období, ale tematicky poníma dôležitosť vkusu a statusu, ktorý pomocou odevu manifestovala vtedajšia aristokracia a buržoázia. Módne trendy kozmopolitizmu a bohémstva môžeme pozorovať v dielach umelcov ako Elemír Halász-Hradil, Ernest Rákosi, Ákos Aranyossy, Maximilián Kurth, Július Éder, Konštantín Kővári-Kačmarik, Július Rudnay, Andrej Bača, Koloman Hažlinský, Ľudovít Čordák, Emil Alexay-Olexák, Leopold Horovitz, Július Török, István Csók, a ďalších.

Odev bol vnímaný ako prejav kultúry a symbol postavenia jednotlivca v spoločnosti. Aristokracia si držala svoj status vyššieho postavenia aj v móde a oproti obyčajným ľuďom sa odlišovali ich odevy farbou, materiálom i štýlom. No na tieto módne vrtochy mnohokrát doplácali práve tí spoločensky nižšie postavení. Priemyselná revolúcia však priniesla aj slobodu voľby jednotlivca v odievaní a posunula módu k oveľa širšiemu okruhu jej užívateľov. Priemyselne vyrábané odevy si získali popularitu a znížili celkovo cenu odevov, ale aj kúpu odevov z druhej ruky. Začiatok nového storočia predstavoval obdobie optimizmu. S nástupom masovej výroby ako dôsledku priemyselnej revolúcie sa vo veľkých mestách na prelome storočí formoval módný priemysel. Voľný výber tovaru bol koncept dovtedy takmer nepoznaný.

Dejiny odevu však nemusia byť obmedzené iba na skúmanie historického vývoja odevu, ale môžu sa orientovať aj na dejiny tela, nie však jeho fyzickú a biologickú entitu, ale symbolicky vnímanú líniu a siluetu a jej interpretáciu. V tomto ponímaní môže byť móda chápaná ako fenomén, do ktorého si projektujú ľudia svoje záujmy, túžby, skúsenosti, očakávania, zásady. Premeny rôznych siluet mužského a ženského odevu úzko súvisia so stavom spoločnosti, jeho triednou segregáciou, ekonomickou úrovňou, politickou i náboženskou orientáciou, dokonca i úlohou genderových rolí. Hans Belting popisuje telo ako miesto, kde sa utvárajú mentálne obrazy sveta, a zároveň ako médium, ktoré môže byť vďaka svojej viditeľnosti a vzhľadu nositeľom oných obrazov. Tento fenomén dokonca nazýva antropológiou obrazov. Spoločnosť sa v 19. storočí priam rozpadla na rôzne triedy, ktoré boli striktné rozdelené. Nepísané pravidlá etikety zasahovali rôznymi spôsobmi do bežného života týchto spoločenských vrstiev a reštriktívne obmedzovali nielen ich správanie, ale aj obliekanie. Odev však nebol iba symbolom statusu. Pre ženy predstavoval predovšetkým fyzické, ale i psychologické obmedzenie, a to kvôli dlhým korzetom, ktoré sa sťahovali až k bokom, šnurovačkám a krinolínam,

ktoré značne limitovali pohyb. Tieto pravidlá boli aristokratom a buržoázii vštepované od malička a rôznili sa podľa spoločenského postavenia, vekovej skupiny, či príležitosti. Zároveň sa však začínal rodiť aj nový životný štýl. Začal sa boj o emancipáciu žien.

Ešte pred prelomovým obdobím v 90. rokoch 19. storočia mala dámska silueta v odevu tvar presýpacích hodín. Úzky pás, ktorý zvýrazňoval túto líniu bol ešte markantnejší vďaka zvonovej dlhej sukni a širokým rukávom, ktoré sa nazývali aj šunkové alebo balónové. Ženská silueta sa mení na esovitú ku koncu storočia a bola silne tvarovaná korzetmi a šnurovačkami. Tento korzet bol dlhý a modeloval veľmi neprirodzene pôsobiace telo s vyklenutým poprsím, tzv. „holubím“. S nástupom secesie sa jej vplyvy a inšpirácie preniesli aj do odevu. Okolo roku 1900 bola ženská línia vnímaná ako ohybná, organická, pripomínajúca rastliny. Krivka a línia predstavovali základné ideové znaky secesnej dekoratívnosti. Táto estetika bola úzko spätá aj s ladnými krivkami dám, tak veľmi skúmanými vtedy populárnou psychoanalýzou. Línia sa stala symbolom zmeny. Zmeny, ktorou žena prechádzala nielen fyzicky, ale aj spoločensky. Mnoho žien sa organizovalo do skupín, ktoré bojovali za zrovnoprávenie postavenia žien. Postupne sa začal dámsky odev zjednodušovať. Paul Poiret, veľikán francúzskeho módného priemyslu, presadzoval odev bez korzetu. Jeho inšpirácie pochádzali aj z ďalekého východu a zaujímal sa o japonskú kultúru. Poiret nielenže zjednodušil strih, ale takisto uprednostňoval odev bez golierov. Aj z tohto dôvodu sa dostávali do módy výstrihy. Vďaka orientálnym inšpiráciám sa do módy dostávali exotické prvky ako turbany, členky s perami atď.

Keďže sa pánom nepatrilo prílišne zaoberať módnymi vrtochmi doby, pánska móda neprechádzala takým množstvom zmien ako tá dámska. Mladí muži sa po maturite považovali za dospelých, a preto si vtedy zaobstarali zopár druhov oblekov. Tieto obleky mohli nosiť aj po celý život, pokiaľ im padli. Páni sa počas celého 19. storočia snažili oslobodiť od viktoriánskeho vplyvu, zbavovali sa aristokratických atribútov, akými boli napríklad vychádzkové palice, klobúky a vreckové hodinky. Praktické stránky oblečenia boli preferované, i keď vysoké tuhé goliere na košeliach ostávali naďalej obľúbené. Nosili sa farebné vesty v kombinácii s dlhými kabátmi, postupne však dominovali krátke saká. Módné zmeny boli v tom čase extrémne pomalé v porovnaní s tými dnešnými. I keď v módných dobových časopisoch vidíme odporúčania a nové trendy meniace sa každý rok, dokonca aj dvakrát do roka, niekedy zmena v šatníku trvala aj celé dekády a mnoho odevov sa prešívalo a zdobilo, aby sa zo šatníka mohlo každý rok nanovo vytiahnuť. Pre porovnanie sa dnes predstavuje okolo 50 kolekcií ročne a tento trend rýchlej módy nekladie dostatočný dôraz na kvalitu materiálu, hodnotu práce a dopad na životné prostredie. Krásna doba alebo „Belle Epoque“ sa končí s príchodom vojny. Nastávali obrovské zmeny nielen v životných podmienkach, ale aj v móde.

Výstavný projekt pripravený Východoslovenskou galériou predstavuje mikropohľad na odievanie meštianstva v období medzi rokmi 1890 a 1914, ktorý je reprezentovaný na maľbách, kresbách, grafikách či dobových fotografiách. Obdobie Belle Epoque je najčastejšie vnímané ako obdobie radosti, inovácií, eufórie a rozvoja. Avšak je to aj doba komplexná, plná paradoxov, triednych rozdielov, chudoby a nedostatku. Predstavuje fenomén, ktorý sa dá premietnuť na každú dobu, i keď zvonku s odstupom času pôsobí ako doba rozmachu.

Štefánia Ďuricová